

Pamiętki AZS z okresu dwudziestolecia międzywojennego w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, utworzone w 1952 r., jest jedną z najstarszych placówek muzealnych o profilu sportowym nie tylko w Europie, ale także na całym świecie. Już siódmą dekadę gromadzi ono materialne pamiątki polskiego i światowego sportu oraz turystyki. Ma ich w swoich zbiorach ponad 110 tys. Są to nie tylko trofea i pamiątki osobiste sportowców, stroje, sprzęt, ale również fotografie, plakaty, archiwalia, książki, czasopisma oraz sztuka, m.in. rzeźby, obrazy, grafiki. W bogatych zasobach Muzeum znajdują się także artefakty związane z rodzimymi klubami i organizacjami sportowymi, w tym m.in. Akademickim Związkiem Sportowym.

Przez ponad 100 lat istnienia AZS odegrał znaczącą rolę w historii polskiego sportu. Zawodnicy z klubów akademickich odnosili wiele sukcesów, zdobywając medale nie tylko na mistrzostwach i zawodach krajowych, ale także na imprezach międzynarodowych, w tym tej najbardziej

prestżowej – igrzyskach olimpijskich. Wielokrotnie stanowili o sile rodzimego sportu. Tak było m.in. w dwudziestolecu międzywojennym, kiedy polski sport, choć dopiero się rodził, to jednak szybko zyskiwał coraz większą popularność i systematycznie rozkwitał. W tym okresie największym i jednym z najbardziej znaczących polskich klubów był AZS Warszawa. Zrzeszał on 2,5 tys. studentów, a jego największą gwiazdą została bezsprzecznie Halina Konopacka, która w 1928 r. na igrzyskach w Amsterdamie zdobyła pierwszy w historii złoty medal olimpijski dla Polski.

W zbiorach MSiT znajduje się kilkakset eksponatów związanych z AZS. Są to artefakty dotyczące zarówno samego stowarzyszenia i jego działalności, takie jak m.in. odznaki pamiątkowe i jubileuszowe, plakiety oraz medale pamiątkowe i nagrodowe z zawodów akademickich, legitymacje czy zaświadczenia, jak i pamiątki, archiwalia i zdjęcia jego przedstawicieli,

głównie sportowców i trenerów. Ich dokładną liczbę niezmiernie trudno oszacować. Obiekty, które trafiają do Muzeum, nawet od osób związanych z AZS, nie zawsze bowiem jednoznacznie odnoszą się i odzwierciedlają ich działalność w tej organizacji. W niniejszym artykule skupiono się na artefaktach AZS do 1939 r., czyli do wybuchu II wojny światowej¹.

Jednymi z najstarszych eksponatów związanych z AZS w zasobach MSiT są pamiątkowe i jubileuszowe odznaki tej organizacji z różnych ośrodków akademickich. Na uwagę zasługują szczególnie te wydane w Krakowie, gdzie pod koniec pierwszej dekady XX w. powstał AZS, a wyróżniają się zwłaszcza dwie. Pierwsza to ażurowa odznaka wykonana z metalu z secesyjnym splotem liter AZS wpisanych w okrąg. Ma średnicę ok. 18 mm i jest zapinana na zakrętkę. To umożliwiło noszenie jej wpiętej w klapę marynarki. Według danych w karcie obiektu, uzyskanych od mieszkanki Krakowa, dzięki której odznaka trafiła do MSiT, powstała ona na początku lat trzydziestych XX w., a stworzył ją J. Trębacz. Jest ona bardzo podobna do najstarszej odznaki klubowej

krakowskiego AZS z lat 1909–1910. Ta była jednak nieco większa, miała bowiem średnicę 24 mm. Ponadto nie znamy nazwiska jej autora. Druga z krakowskich odznak – jubileuszowa – także została wykonana z metalu i pokryta emalią. Widnieją na niej dwa koncentryczne koła. W wewnętrznym znajduje się napis AZS, a w zewnętrznym – 1909–1933, czyli daty powstania AZS w Krakowie oraz samego obiektu. Ma średnicę 15 mm. Została zaprojektowana w 1933 r. przez F. Skamłę².

1. Odznaka AZS Kraków, z 1933 r.; Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. 4034/M.

W zbiorach MSiT znajdują się również odznaki wydane w pierwszej połowie XX w. m.in. w Warszawie oraz utworzonym w 1922 r., a nieistniejącym

¹ I. Grys, *Muzea olimpijskie*, „Muzealnictwo” 1996, nr 38, s. 20; też, *Stare Muzeum Sportu i Turystyki w nowym Centrum Olimpijskim*, „Muzealnictwo” 2005, nr 46, s. 100–101.

² O odznakach AZS Kraków zob. J. Pawłowski, *Materiały do dziejów pierwszego trzydziestolecia AZS (Cz. II – Ewolucja symboliki AZS)*, „Zeszyty Historyczne AZS” 1998, nr 1 (5), s. 5–12.

już ośrodku we Lwowie. Jedna z nich, ażurowa, wykonana jest z metalu i zapinana na zakrętkę. Ma średnicę 22 mm. W jej centralnej części znajdują się litery AZS, a poniżej napis Lwów. Została zaprojektowana przez Eugeniusza Mariana Ungera. Innym materialnym śladem lwowskiego AZS w stołecznym MSiT jest metalowa plakietka o dość oryginalnym kształcie. Ma ona 8,3 cm wysokości i 4,1 cm szerokości. Składa się z otoczonej złotą obwódką tarczy herbowej koloru wiśniowego oraz postaci siedzącego lwa umieszczonej przy jej górnej krawędzi. Zwierzę to nie zostało wybrane przypadkowo. Jest ono jednym z elementów godła Lwowa. Pośrodku tarczy widnieje biały poziomy pas, a na każdym z jej rogów znajdują się mniejsze tarcze z pojedynczymi złotymi literami składającymi się na napis AZS. Nie znamy dokładnej daty powstania tej plakietki.

Także w zasobach biblioteki MSiT zachowało się wiele interesujących obiektów. Jednymi z najstarszych są archiwalia związane z karierą sportową najwybitniejszego w dwudziestoleciu międzywojennym i jednego z najlepszych w historii polskich szermierzy – Adama Papée, który do 1929 r. reprezentował barwy AZS Kraków. To m.in. legitymacje olimpijskie, a także dyplomy za udział w igrzyskach w Paryżu (1924) oraz zdobycie III miejsca w drużynowym konkursie

2. Odznaka AZS Lwów, ok. 1930 r.; Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. 5571/M.

szablistów w Amsterdamie (1928) i Los Angeles (1932). Na tych ostatnich igrzyskach olimpijskich Papée był już zawodnikiem Legii Warszawa. W zbiorach MSiT można także znaleźć dyplomy tego znakomitego sportowca z mistrzostw kraju, m.in. z 1925 r., kiedy to we Lwowie wywalczył II miejsce we florecie i III miejsce w szabli. Są również dwa dyplomy, na których widnieje nazwisko Aleksandra Pappée, też zawodnika AZS Kraków, z zawodów o mistrzostwo Polskich Akademickich Związków Sportowych rozgrywanych w Warszawie rok wcześniej. Jeden był nagrodą za zajęcie I miejsca w rywalizacji florecistów, a drugi szablistów. Nie udało się jednak jak dotąd ustalić, czy rzeczywiście istniał szermierz o takim nazwisku, czy też były to sukcesy wywalczone przez Adama Papée, a przez

pomyłkę błędnie zapisano jego imię i nazwisko³.

Na uwagę zasługuje także jeden z nielicznych materialnych śladów po nieistniejącym już klubie AZS Wilno, a mianowicie dyplom dla Stanisława Wirbilisa. Otrzymał go za zwycięstwo w wyścigu na 200 m stylem dowolnym w 1933 r. podczas zawodów pływackich w Wilnie. Te zaś zostały zorganizowane właśnie przez tamtejszy AZS.

W MSiT nie brakuje także pamiątek z innych ośrodków akademickich. Do stołecznej instytucji trafiły m.in.

3. Dyplom dla pływaka AZS Wilno za zdobycie I miejsca, 1933 r.; Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. Arch.3154.

4. Legitymacja członkowska zawodniczki AZS Poznań, 1931 r.; Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, nr inw. Arch.647.

dokumenty wydane przez AZS Poznań na początku lat trzydziestych XX w. Są to legitymacje członkowskie i karta treningowa sekcji pływackiej, należące do Janiny Tygermanówny.

Również warszawski AZS pozostawił po sobie trwały ślad w archiwalnych zbiorach Muzeum. Można w nich znaleźć m.in. legitymacje członkowskie Adama Kalinowskiego (nr 946, wyd. 1927 r.) i Feliksa Malanowskiego (nr 2044, wyd. 1938 r.). Są także zaświadczenia Warszawskiego Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki potwierdzające wywalczenie przez reprezentanta stołecznego AZS Józefa (Zbigniewa) Jaworskiego I miejsca w biegu rozstawnym 4 x 400 m oraz drugich lokat w biegach rozstawnych 4 x 100 m w zawodach o mistrzostwo

³ R. Wryk, *Sport olimpijski w Polsce 1919–1939*, Poznań 2006, s. 298–302.

5. Narciarskie Mistrzostwa Polski w Krynicy. Bieg kończy Wanda Dubieńska, 1924 r.; Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, sygn. F471/1.

WOZLA oraz okręgu z lat 1926–1927, jak też dyplomy, w tym ten dla sztafety w składzie: Zygmunt Weiss, Kazimierz Kasperkiewicz, Józef (Zbigniew) Jaworski i Wojciech Trojanowski za zdobycie tytułu Mistrza Okręgu Warszawskiego na rok 1928 w biegu rozstawnym 4 x 100 m⁴.

Kolejne ciekawe pamiętki to karty rejestracyjne dr. Jakóba Merunowicza i inż. Jana Bujwida z sekcji wioślarzkiej AZS Kraków, potwierdzające, iż 23 marca 1935 r. otrzymali oni nominacje sędziowskie. Na obu dokumentach znajdują się również własnoręcznie podpisane deklaracje obu

mężczyzn. Zobowiązują się oni stawić na regaty odbywające się w miejscu ich zamieszkania i pełnić podczas nich funkcje sędziów na każde życzenie międzyklubowego komitetu lub towarzystwa organizującego owe zawody.

Śladów AZS nie brakuje także w archiwum fotograficznym MSiT. Jednym z najstarszych jest zdjęcie z V Narciarskich Mistrzostw Polski rozgrywanych w dniach 16–18 lutego 1924 r. w Krynicy. Przedstawia ono zawodniczkę AZS Kraków, uważaną powszechnie za pierwszą polską olimpijkę – Wandę Dubieńską na

⁴ Część tych archiwaliów została upubliczniona na stronach Wirtualnego Muzeum AZS.